

Marek Saj

Kollokwium habilitacyjne ks. dr. Piotra Majera

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/3-4, 377-382

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ŻYCIA WYDZIAŁU PRAWA KANONICZNEGO UKSW

Prawo Kanoniczne
53 (2010) nr 3-4

KOLOKWIUM HABILITACYJNE KS. DR. PIOTRA MAJERA

Dnia 11 maja 2010 roku na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyło się kolokwium habilitacyjne ks. dr Piotra Majera, kapłana archidiecezji krakowskiej, pracownika naukowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Podstawę przewodu habilitacyjnego stanowiła rozprawa pt. *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków 2009, ss. 539. Recenzentami rozprawy byli: ks. prof. dr hab. Henryk Misztal (KUL), ks. prof. dr hab. Edward Górecki (PWT), ks. prof. dr hab. Andrzej Pastwa (UŚ) oraz ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon (UKSW). Kolokwium habilitacyjnemu przewodniczył Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW – ks. prof. UKSW dr hab. Józef Wroceński.

Rozprawa habilitacyjna ks. dr Piotra Majera składa się ze: spisu treści (s. 5-8), objaśnienia skrótów (s. 9-10), wstępu (s. 11-23), ośmiu rozdziałów (s. 25-464), zakończenia (s. 465-473), bibliografii (s. 475-531), spisu treści w języku hiszpańskim (s. 533-536) oraz streszczenia w języku hiszpańskim (s. 537-539).

We wstępie dysertacji jej Autor wskazuje, że mimo generalnego zakazu jest jednak dopuszczalne zawarcie małżeństwa kanonicznego „bez skutków cywilnych”, czyli takiego, które będąc prawdziwym małżeństwem nie zostanie uznane w państwowym porządku prawnym. Jakże zatem są racje usprawiedliwiające odejście od wspomnianego zakazu i przyzwalające na zawarcie małżeństwa ważnego tylko w obliczu Kościoła? Jakże są przeszkody, które uniemożliwiają osiągnięcie cywilnoprawnego uznania małżeństwa? Jaki jest zakres autonomii samych małżonków – gdyż to oni są protagonistami zawieranego związku – w decydowaniu o tym, czy ich małżeństwo będzie uznane na forum kanonicznym i świeckim, czy też z wyłączeniem tego drugiego? W podjętym zagadnieniu koniecznym było także zgłębienie kwestii natury prawnej zezwolenia udzielanego przez ordynariusza miejsca i należytego sklasyfikowania tej instytucji, jaką jest *licentia* pośród innych łask udzielanych w zakresie sprawowania władzy wykonawczej, a więc przede wszystkim dyspens.

Poszukiwania odpowiedzi na te i inne pytania nasuwające się w oparciu o analizę normy kan. 1071 § 1, 2° składają się na treść niniejszej monografii. W rozważaniu tej problematyki uwzględniono różnorodne techniki uznawania czy też ignorowania

kanonicznego ustawodawstwa małżeńskiego w różnych państwach, ukształtowanie relacji między małżeństwem cywilnym a małżeństwem kanonicznym w państwowym porządku, systemy bardziej lub mniej przyjazne Kościołowi, historyczne tradycje i rozwiązania podjęte w umowach międzynarodowych ze Stolicą Apostolską.

Przedmiotem opracowania nie jest wyłącznie prawo obowiązujące w Polsce, choć z oczywistych względów uwarunkowaniom polskim poświęcono najwięcej uwagi. Szczególnym impulsem skłaniającym do podjęcia rozważań nad zagadnieniem małżeństwa bez skutków cywilnych były także zmiany, jakie w tej kwestii dokonały się w ciągu ostatnich lat w polskim prawie, zarówno w porządku państwowym, jak i kanonicznym. Autor przypomina, że do 1989 r. obowiązywał w Polsce zakaz (wzmocniony sankcją karną) asystowania przy zawieraniu małżeństwa czysto religijnego, a gdy na mocy Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej zakaz ten został zniesiony, przez ponad dekadę dochodziło do relatywnie częstszego, powodowanego poczuciem liberalizacji prawa państwowego, zawierania małżeństw pozbawionych uznania na forum cywilnoprawnym, niż zdarzało się to pod rządami dawnego prawa o aktach stanu cywilnego. Tej sytuacji położyła kres ratyfikacja Konkordatu z 1993 r. oraz towarzyszące jej zmiany w kanonicznym ustawodawstwie partykularnym, przede wszystkim zaś uchwalenie przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 22 października 1998 r. *Instrukcji dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego*. Zamknięcie pierwszej dekady stosowania tych przepisów i funkcjonowania w Polsce małżeństwa konkordatowego, z uwzględnieniem dorobku polskich kanonistów i cywilistów składającego się na literaturę przedmiotu, było także okazją do zainteresowania się omawianym zagadnieniem.

W prezentowanej monografii zastosowano metodę historyczną, prawnego-egzegezytyczną i porównawczą. Dane historyczne zostały wykorzystane do związłego ukazania historycznego tła i ewolucji kościelnego ustawodawstwa i doktryny, metoda egzegezytycznej znalazła zastosowanie przy analizie przepisów, metoda porównawcza natomiast tak przy komparacji różnych rozwiązań normatywnych zastosowanych w umowach konkordatowych oraz w kanonicznym prawodawstwie partykularnym, jak i przy zestawieniu ustawodawstwa wybranych państw.

Na strukturę pracy składa się osiem rozdziałów. Dwa pierwsze mają charakter ogólny i dotyczą analizowanego kan. 1071 § 1 jako całości, kolejne natomiast odnoszą się do zakazu asystowania przy zawieraniu małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnoprawnych.

W pierwszym rozdziale (*Zezwolenie ordynariusza miejsca na asystowanie przy zawarciu małżeństwa – zagadnienia ogólne*) Autor ukazuje przepis kan. 1071 § 1 w szerokim kontekście kanoniczno-prawnego przygotowania do zawarcia małżeństwa, akcentując wymiar prawny tej czynności duszpasterskiej, a zatem jej związek

z prawami nupturientów do otrzymania należytej formacji, środków uświęcenia, poszanowania naturalnego uprawnienia do zawarcia małżeństwa, ale także ze spoczywającym na pasterzach i towarzyszącym tym uprawnieniom wiernych obowiązkiem troski o zachowanie integralnej doktryny o małżeństwie. Ponadto zarysowuje historyczny rozwój instytucji prawnej zezwolenia ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa, odejścia podczas prac nad reformą Kodeksu od małżeńskich przeszkód wzbraniających, które istniały w dawnym prawie i ustanowienia zakazów asystowania w obecnym kształcie.

Rozdział drugi (*Natura prawna zakazu asystowania przy zawarciu małżeństwa*) poświęcony został analizie natury prawnej figury zakazu asystowania oraz zezwolenia. Są w nim ukazane podobieństwa i różnice tego zakazu wobec przeszkód małżeńskich oraz innych zakazów występujących w kanonicznym prawie małżeńskim w kontekście ograniczenia naturalnego prawa do zawarcia małżeństwa. Przedmiotem uwagi jest także zezwolenie ordynariusza miejsca rozpatrywane jako akt administracyjny: jego natura prawna, funkcja, jaką pełni ono w procedurze przygotowania do małżeństwa oraz tryb wydawania decyzji ordynariusza miejsca. Istotnym zagadnieniem podjętym w tej części pracy jest ponadto próba odpowiedzi na pytanie o *ratio* zakazów asystowania przy zawieraniu małżeństwa, które są zebrane w kan. 1071 § 1.

Kolejną częścią pracy habilitacyjnej (*Zobowiązanie małżonków do uzyskania skutków cywilnych swego małżeństwa – historyczny zarys zagadnienia*) jest prezentacja zagadnienia zobowiązania małżonków do uzyskania skutków cywilnych swego małżeństwa w oparciu o historyczne źródła prawa kanonicznego, Magisterium Kościoła i wypowiedzi doktryny, które to precedensy przyczyniły się do sformułowania w 1983 r. obowiązującego prawa powszechnego. Kanon 1071 §1,2° jest formalnie przepisem nowym – w urzędowym wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego *cum fontibus* nie figuruje ani jedno odniesienie do źródeł tej normy we wcześniejszym ustawodawstwie kościelnym – choć regulowana w nim materia była przedmiotem wypowiedzi papieży, aktów legislacyjnych, umów zawieranych przez Stolicę Apostolską z państwami oraz zainteresowania kanonistów, od czasu pojawienia się instytucji małżeństwa cywilnego.

Rozdział czwarty (*Zakaz asystowania przy zawieraniu małżeństwa bez skutków cywilnych – nowy kan. 1071 § 1, 2'*) zawiera przedstawienie *iter* legislacyjnego nowego przepisu na etapie prac nad posoborową reformą Kodeksu. Następnie podejmuje zagadnienie wewnętrznej racji tej normy, poprzez którą do nowego ustawodawstwa powszechnego Kościoła zostało wprowadzone ograniczenie naturalnego prawa do zawarcia małżeństwa, i to ograniczenie mające u podstaw przepisy prawa państwowego. Uzasadniając obecność i rację tego przepisu w kanonicznym porządku prawnym wzięta została pod uwagę współczesna doktryna o współdziałaniu Kościoła i wspólnoty po-

litycznej dla dobra człowieka i małżeństwa będącego fundamentem rodziny cieszącej się podmiotowością i pierwszeństwem w stosunku do struktur społecznych.

Treścią kolejnego, piątego już rozdziału (*Małżeństwo, które nie może być uznane lub zawarte według prawa państwowego*) jest analiza przypadków, w których przepis kan. 1071 § 1, 2° znajduje zastosowanie. Kanon ten jest normą funkcjonującą na styku małżeńskiego ustawodawstwa kanonicznego i cywilnego, gdyż dotyczy tych sytuacji, w których małżeństwo kanoniczne nie będzie mogło być uznane w zakresie prawa państwowego lub gdy małżeństwo (cywilne) nie będzie mogło być według prawa państwowego wogóle zawarte, tam gdzie prawo państwowe nie przewiduje możliwości uznania małżeństwa kanonicznego. Aplikacja tego kanonu będzie różna w zależności od przyjętego w różnych systemach sposobu i zakresu uznawania małżeństwa kanonicznego w państwowych porządkach prawnych. Po dokonaniu klasyfikacji tzw. systemów małżeńskich zostały omówione sytuacje, w których uznanie małżeństwa kanonicznego napotyka na utrudnienia ze względu na kolizję pomiędzy przepisami kanonicznymi i świeckimi. Może to mieć miejsce przede wszystkim w zakresie przeszkód małżeńskich – czy to dlatego, że różnią się one od siebie w obu porządkach swym zasięgiem, czy też dlatego, że dana przeszkoda funkcjonująca w prawie państwowym wogóle nie występuje w prawie kanonicznym.

Szósty rozdział pracy (*Uzgodnienia konkordatowe a kolizyjność kanonicznego i państwowych systemów prawnych w zakresie przeszkód małżeńskich*) podejmuje problematykę uzgodnień między Kościołem a państwem w przedmiocie małżeństwa, w tym, co odnosi się do analizowanego kan. 1071 § 1, 2°. Przedmiotem zainteresowania i analizy stały się zatem zagadnienia zakresu uznania małżeństwa kanonicznego przez prawo państwowe i okoliczności uniemożliwiających takie uznanie, głównie na przykładzie rozwiązań przyjętych w trzech państwach konkordatowych: Hiszpanii, Włoszech i Polsce, zarówno w umowach zawartych ze Stolicą Apostolską, jak i w prawie wewnętrznym tych państw, oraz w kanonicznym ustawodawstwie partykularnym. Od tego, czy małżeństwo zawarte w Kościele będzie mogło być uznane w państwowym porządku prawnym, będzie zależała aplikacja kanonu stanowiącego przedmiot dociekań.

Przedostatni rozdział monografii (*Brak woli zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnymi*) traktuje o sytuacji, w której ograniczeniem dla cywilnoprawnego uznania małżeństwa kanonicznego jest nie tyle występująca przeszkoda, która by to uniemożliwiała, ale brak woli nupturientów, aby zawierane przez nich małżeństwo wywierało skutki cywilne. Tacy małżonkowie, związani węzłem małżeńskim uznawanym wyłącznie w zakresie kanonicznym, a ignorowanym przez prawo państwowe, znajdują się wobec społeczności świeckiej w sytuacji konkubentów, ze wszystkimi niedogodnościami (i ewentualnie korzyściami) wynikającymi z takiego statusu, który

sami wybierają. Po zaprezentowaniu występujących w praktyce powodów, dla których w pewnych okolicznościach nupturienti preferują zawieranie małżeństw czysto religijnych, bez skutków cywilnych, zostały poddane analizie kościelne i państwowe przepisy prawne uznające (względnie ograniczające) zakres swobody nupturientów w decydowaniu o tym, czy ich małżeństwo ma zostać uznane na forum świeckim.

Z powyższą kwestią jest związany pierwszy z punktów ostatniego rozdziału monografii (*Wybrane praktyczne aspekty stosowania kan. 1071 § 1, 2'*) podejmujący zagadnienie zakazu zawierania małżeństwa czysto wyznaniowego, który to przepis – niekiedy wzmocniony towarzyszącą mu sankcją karną – wchodzi w skład ustawodawstwa niektórych państw. Po krytycznej analizie takiego zakazu dwa kolejne punkty rozdziału ósmego dotyczą praktycznych aspektów udzielania przez ordynariusza miejsca zezwolenia na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych oraz kontrowersyjnego tematu tzw. bigamii faktycznej, czyli małżeństwa tylko kanonicznego, zawieranego przez nupturienta już związanego małżeństwem cywilnym z inną osobą.

Zakończenie rozprawy stanowią wnioski oraz refleksje związane z jej problematyką. Całościowa analiza zagadnienia pozwoliła Autorowi na stwierdzenie, że małżeństwo bez skutków cywilnych jest małżeństwem ważnym i kompletnym, gdyż zawiera wszystkie niezbędne elementy należące do struktury związku małżeńskiego. Wyraźnie podkreślił, iż kan. 1071 § 1 2' spełnia funkcję kontrolną, zakazując duchownemu korzystania z posiadanego przezeń upoważnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, tak, by konkretny projekt małżeński mógł zostać poddany weryfikacji ze strony kompetentnego organu władzy kościelnej.

Recenzenci rozprawy habilitacyjnej ks. dr Piotra Majera zgodnie ocenili, że Autor dobrze i wiernie zrealizował swoje badawcze zamierzenia, zwracając uwagę zwłaszcza na imponujący zakres wykorzystanych źródeł, do których należą źródła powszechnego prawa kanonicznego, zarówno historyczne, jak i aktualnie obowiązujące przepisy, z Kodeksem Prawa Kanonicznego promulgowanym w 1983 r. na pierwszym miejscu, źródła prawa partykularnego, przede wszystkim dokumenty konferencji episkopatów, ale także akty wydane przez Kurię Rzymską dla niektórych terytoriów, umowy międzynarodowe zawierane przez Stolicę Apostolską z państwami w przedmiocie uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, a także ustawodawstwo państwowe, polskie i innych wybranych państw. Ponadto Recenzenci podkreślili, że choć kwestia małżeństw kanonicznych bez skutków cywilnych była wielokrotnie podejmowana w piśmiennictwie, to jednak nie doczekała się jeszcze w literaturze kanonistycznej gruntownego opracowania. Prezentowana praca wypełnia właśnie tę lukę.

Rada Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW, biorąc pod uwagę pozytywną ocenę rozprawy habilitacyjnej i całego dorobku naukowego Habilitanta oraz wynik kolokwium habilitacyjnego, podjęła uchwałę w sprawie nadania ks. dr Piotrowi Majerowi

stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego.

o. Marek Saj CSSR

KOLOKWIUM HABILITACYJNE KS. DR. PIOTRA RYGUŁY

Dnia 22 czerwca 2010 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyło się kolokwium habilitacyjne ks. dr Piotra Ryguły, kapłana diecezji katowickiej, adiunkta w Zakładzie Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Podstawę przewodu habilitacyjnego stanowiła rozprawa pt. *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931-1992*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Warszawa 2009, ss. 474. Recenzentami rozprawy byli: ks. prof. KUL dr hab. Piotr Stanisław (KUL), ks. prof. dr hab. Józef Krukowski (UKSW), p. prof. dr hab. Waław Uruszczak (UJ) oraz ks. prof. dr hab. Edward Górecki (PWT Wrocław). Kolokwium habilitacyjnemu przewodniczył Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW – ks. prof. UKSW dr hab. Józef Wroceński.

„Prawo do wolności religijnej oznacza, że nikt nie może być zmuszany do działania przeciwko własnemu sumieniu ani ograniczany w wyznawaniu swojej religii w sferze prywatnej i publicznej”. Słowa te wypowiedział kard. Julián Herranz, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych, na konferencji zorganizowanej z okazji 40-lecia soborowej deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis Humanae*, w Madrycie w 2006 r. Prawo do wolności religijnej jest w katalogu praw należnych osobie ludzkiej jednym z pierwszych określanych mianem praw człowieka. Jednak nie zawsze i nie w każdym systemie prawnym wolność religijna pojmowana była w jednakowy sposób. W ten nurt wpisuje się także Hiszpania, państwo, w którym na kształt konkretnych norm prawnych w omawianym zakresie istotny wpływ wywarły przemiany społeczno-polityczne.

Rozprawa habilitacyjna ks. dr Piotra Ryguły ujmuje to zagadnienie w konkretnej perspektywie czasowej, wyznaczonej przez trzy istotne dla Hiszpanii okresy ustrojowe, a mianowicie okres II Republiki (1931-1939), tzw. Hiszpanii narodowej (1936-1975) oraz współczesnej monarchii konstytucyjnej. Konsekwencją istnienia wyżej wymienionych jest także występowanie trzech różnych systemów relacji państwo – Kościół, a przeto i pojmowania wolności religijnej, gwarantowanej w wewnątrzpaństwowym ustawodawstwie hiszpańskim. Kluczem do ich zrozumienia jest szeroki kontekst historyczny, pozwalający poznać źródła konfliktu, jaki rozgrywał się w Hiszpanii od